

ר' עובדיה מברטנורא
שאמרנו כל מקום שאין
מכניסין בו חמץ א"צ לבדוק,
למה הצריכו לבדקו. ומשני, לא
אמרו אלא במרתף שמכניסין
בו חמץ, כמו מרתף שמסתפק
ממנו יין לשלחנו ופעמים
שהשמש עומד למזוג ופתו
בידו וכשהיין כלה נכנס במרתף
להביא יין: שתי שורות על פני
[כל] המרתף. דרך אוצרי יין
לסדר חביותיהן שורות שורות
עד שממלאין כל קרקעית
המרתף וחוזרין ומניחין חבית
על חבית, כשורות התחתונות
כך שורות העליונות עד שמי
הקורה. ושתי שורות שאמרו
ב"ש הם שורה חיצונה מן
הארץ עד שמי קורה, וחוזר
ובדק החביות העליונות על פני
ארכו ורחבו של מרתף, נמצאו
שתי שורות כמין גא"ם יונית,
שורה אחת בוקיפה ושורה
אחת בשכיבה: ב' שורות
החיצונות. השורה העליונה
הסמוכה לשמי קורה הרואה

במקום שִׁמְכֵנִיסִין בו חֲמֵץ כגון במרתף יין,
שפעמים השמש נכנס לשם תוך כדי הסעודה בעוד
פיתו בידו, ושוכח שם את פיתו.

בית שְׁמַאי אומרים: כשבדק חמץ במרתף יש
לבדוק שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַמִּרְתֵּף. וּבֵית
הֵלֵל אומרים: יש לבדוק רק שְׁתֵּי שׁוּרוֹת
הַחִיצוֹנוֹת שֶׁהֵן הָעֲלִיּוֹנוֹת⁴:

משנה ב

אין חוששין שְׁמַאי בזמן הבדיקה, או לאחריה
גְּרָרָה חֲלָדָה חמץ מִבֵּית שעדיין לא נבדק לְבֵית
שכבר נבדק וּמִמְקוֹם לְמִקוֹם - מזוית הבית
שנבדקה לזוית שלא נבדקה⁵, דָּאֵם פֶּן נחשוש גם
מִחֲצַר שנבדקה לְחֲצַר שעוד לא נבדקה וּמִעִיר
לְעִיר, אין לְדַבֵּר סוּף לכן אין לחשוש כלל לגרירת
חולדה:

משנה ג

רבי יהודה אומר: בודקין את החמץ באור
ארבעה עשר, ואם לא בדק באור ארבעה עשר

פני הפתח, ושלמטה הימנה. ואותן שלפנים אינו בודק כלל. ומן החיצונות אינו בודק אלא שתי
העליונות בלבד: ב אין חוששין. כשבדק הבית בזוית זו ובא לבדוק זוית זו, אין חוששין שמא
בתוך שבאתי לזו גררה חולדה למקום הבדוק וצריך אני לחזור ולבדוק, שאם באת לחוש לכך הרי
גם מחצר לחצר י"ל כן אני בדקתי קודם לחברי ולאחר בדיקתי הביאה חולדה חמץ מחצר חברי
לחצרי ואין לדבר סוף: ג בודקים אור ארבעה עשר ובארבעה עשר שחרית. הכי קאמר, באחד

ביאורים והרחבות

- נחלקו האמוראים בהבנת שיטות בית שמאי ובית הלל: בשיטת בית שמאי - אמר רב יהודה: שתי שורות שאמרו, מן הארץ ועד שמי קורה (כלומר, הסדרה הראשונה של החביות שמול הפתח מהקרקע עד התיקרה, וסידרה שניה שאחריה). ורבי יוחנן אמר: שורה אחת כמין גאם (כצורת האות ר, כלומר, הסדרה הראשונה שכנגד הפתח וכל החביות שבראש ערמת החביות).
- בשיטת בית הלל - אמר רב: העליונה ושלמטה הימנה (כלומר, השורה העליונה שבראש הסדרה הראשונה שמול הפתח, ושורה שתחתיה). ושמואל אמר: עליונה ושלפנים הימנה (כלומר, השורה העליונה שבראש הסדרה הראשונה, והשורה העליונה שבראש הסדרה השניה).
- בגמרא (ט, א) מדייקין שאם ראינו בוודאות שלקחה החולדה חמץ ממקום למקום צריך לבדוק שנית, שאף אם אכלה את החמץ, בדרך כלל היא משאירה פירורים (להבדיל מבשר שאוכלת את הכל).

ר' עובדיה מברטנורא

מג' פרקים הללו בלבד בודקים, ולאחר ג' פרקים הללו אם לא בדק שוב אינו בודק: בתוך המועד. בשעה ששית שהוא מועד הביעור: לאחר המועד. עד שתחשך. ואית דמפרשי בתוך המועד, בתוך הפסח. לאחר המועד, לאחר הפסח. כדי שלא יתערב לו חמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה בחמץ של היתר שנעשה לאחר הפסח. ור' יהודה סבר לאחר הביעור, דהיינו לאחר זמן איסורו של חמץ, לא יבדוק כלל דלמא אתי למיכל מיניה. ורבנן אמרי יבדוק לאחר זמן איסורו, ולא חיישינן דלמא אתי למיכל מיניה כיון שכל עצמו מחזר עליו לשורפו. ואין הלכה כרבי יהודה: ד ושורפין בתחלת שש. ואע"ג דכל שעה שישית מדאורייתא שריא, גורו רבנן עליה דלמא טעו וסבר על השביעית שהיא שישית. אבל החמישית לא טעו למימר על השביעית שהיא חמישית, ומותר: תולין כל חמש. ואינו אוכל, גורה משום יום המעונן דטעי וסבר על השביעית שהיא חמישית. ומיהו לשרוף אינו צריך, ומאכיל לבהמתו. אבל ששית אף בהנאה אסור

יבדוק וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר שִׁחְרִית, ואם לא בדק אז יבדוק וּבִשְׁעַת הַבְּעוּר - בשעה שישית של י"ד בניסן. אולם לא יבדוק אחר שעת הביעור, שרבי יהודה חושש שמא ימצא חמץ ויבוא לאכול ממנו.

וְחַכְמִים אוֹמְרִים: לא כך, אלא אם לא בִּדְק אוֹר אַרְבָּעָה עָשָׂר - יבְדוֹק בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, ואם לא בִּדְק בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר - יבְדוֹק בְּתוֹךְ הַמוֹעֵד - בחג עצמו, ואם לא בִּדְק בְּתוֹךְ הַמוֹעֵד - יבְדוֹק לְאַחַר הַמוֹעֵד שהרי חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה וצריך לבערו. ולא חוששים שמא יאכל את החמץ שימצא, שהרי הוא עוסק בביעורו ויזכור לא לאוכלו.

וּמָה שְׁמֻשֵׁיר מִן הַחֻמֵץ לאחר הבדיקה לצורך אכילה או ביעור - יִנְחָנוּ בְּצַנְעָא - במקום מוצנע, כְּדֵי שֵׁלֵא יְהֵא צְרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו אם יחסר מהחמץ שהשאר:

עד מתי מותר לאכול חמץ ערב פסח

משנה ד

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אוֹכְלִין חֻמֵץ בערב פסח כָּל חֶמֶשׁ שְׁעוֹת ראשונות של היום, היינו עד סוף השעה החמישית, וְשׁוֹרְפִין את החמץ בְּתַחֲלַת שֵׁשׁ. וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אוֹכְלִין חֻמֵץ כָּל אַרְבַּע שְׁעוֹת הראשונות של היום, היינו עד סוף שעה רביעית, וְתוֹלִין אותו, לא אוכלים ולא שורפים כָּל חֶמֶשׁ - שעה חמישית, וְשׁוֹרְפִין אותו בְּתַחֲלַת שֵׁשׁ:

ביאורים והרחבות

בהמשך הגמרא (ט, ב) מקשים על משנתנו שאומר שאין חוששין שמא גררה חולדה, ואילו במשנה הבאה נאמר: וּמָה שְׁמֻשֵׁיר, יִנְחָנוּ בְּצַנְעָא, כְּדֵי שֵׁלֵא יְהֵא צְרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו, משמע שכן חוששין שמא תגרור חולדה את החמץ? אמר רבא: מה שמשייר יניחנו בצנעה, שמא תטול חולדה בפנינו (ונראה) ויהא צריך בדיקה אחריו.

6. פירוש: מהתורה איסור חמץ מתחיל מחצות היום של ערב פסח, דהיינו מתחילת שעה שביעית. וחכמים הוסיפו זמן כדי שלא יבואו לעבור על איסור תורה. לדעת רבי מאיר הוסיפו

משנה ה

ר' עובדיה מברטנורא

מדרבנן, גזירה משום שביעית. והלכה כר"י: ה שתי חלות. של חמץ: של תודה פסולות. שנפסלו בלינה. שמתוך שהן מרובות לחמי תודה ב"ג בניסן, שכל מי שיש לו תודה להביא מביאה ב"ג, נפסלות בלינה לבוקר של י"ד. לחמי תודה ארבעים חלות, עשרה מהן חמץ. ותודה נאכלת ליום ולילה, ואם היו מביאים אותם ב"ד אין נאכלות של חמץ אלא עד שש שעות, ואסור להביא קרבן ביום שיתמעט זמן אכילתו, שאין מביאין קדשים לבית הפסול, הלכך כל מי שהיה עליו קרבן תודה מביאה

ועוד אמר רבי יהודה: שתי חלות של קרבן תודה שהן חלות חמץ, שהיו פסולות מכל סיבה שהיא⁷, היו מנחות לסימן על גג האצטבא - אכסדרה שמסביב לבית המקדש. כל זמן שמנחות שתי החלות - כל העם אוכלים את החמץ. כאשר נטלה אחת מהן בתחילת שעה חמישית על ידי שליח בית דין, להיכר שכבר עבר זמן אכילה - תולין, כלומר לא אוכלין ולא שורפין. כאשר נטלו שתיקה - בתחילת שעה שישית - התחילו כל העם שורפין את החמץ. רבן גמליאל אומר: חלוקה אחרת היתה בזמן הביעור: חמץ נאכלין כל ארבע שעות

ב"ג, דבי"ד לא יוכל להביאה, וכל שכן בפסח, ונפסלו בלינה ליום י"ד לפי שלא היו להם אוכלים כל כך, ומשום הכי דפסולות היו נתונות שם, שאם היו כשרות לא היו נתונים אותם שם לפסול בידים: שמונחות. שם עד זמן הביעור ונשרפות: על גג האצטבא. שהיה בהר הבית. כדי שיראו אותם שם לסימן: ניטלה אחת מהן. בתחלת שעה חמישית בא שליח ב"ד ונטל האחת, וכל העם

ביאורים והרחבות

רק שעה אחת, שלא יטעו בין שעה שביעית לשישית. ואילו רבי יהודה חושש ליום המעונן שלא ידעו כלל מתי חצות, ולכן גוזר איסור אכילה שעתיים לפני חצות.

בגמרא (ד, ב) שאלו מנין שאיסור חמץ מתחיל מחצות יום י"ד בניסן, ולא מליל התקדש החג? אמר אביי: תרי קראי כתיבי, כתיב (שמות יב, ט): "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", וכתב (שמות יב, טו): "אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם" הא כיצד? לרבות ארבעה עשר לביעור. דבי רבי ישמעאל תנא: מצינו ארבעה עשר שנקרא ראשון (ומכאן שההשבתה צריכה להיות מיום י"ד בניסן שגם הוא נקרא ראשון), שנאמר: "בראשון בארבעה עשר יום לחדש". רב נחמן בר יצחק אמר: (בפסוק "אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם") ראשון דמעיקרא משמע (לפני כניסת החג והוא י"ד בניסן), דאמר קרא "הראשון אדם תולד" (כלומר, "הראשון" פירושו - קודם). רבא אמר מהכא: "לא תשחט על חמץ דם זבחי", לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים (לכן יש לבער את החמץ כבר בזמן שחיתת הפסח, כלומר מחצות יום י"ד).

7. פירוש: קרבן תודה קרב עם ארבעים חלות, שלושים עשויות מצה ועשר חלות חמץ. קרבן תודה וחלותיו נאכלים ליום ולילה, הילכך בערב פסח לא היה אפשר להביא קרבן תודה, כי לא היה זמן לאכול את החמץ שבתודה ובוודאי היה נשאר נותר, ואין מביאים קדשים לבית הפסול, היינו אין מקריבים אותם ביום שיתמעט זמן אכילתם. לפיכך כל מי שהיה לו להקריב קרבן תודה היה מקריבה בשלשה עשר בניסן. מכל מקום, למרות שקבעו ש"ג בניסן הוא היום האחרון, בכל זאת מתוך שהיו חלות רבות, היו נשארים בבוקר י"ד לחמי חמץ כי לא הספיקו הכהנים לאכלם, ומחלות אלו הפסולות היו מניחים על גג האצטבא ב"ד בניסן.